

KIRJALLISUUTTA

Niitä näitä esineellisen kulttuurihistorian alalta

Christina Bäcksbacka: *Viceamiral Carl Olof Cronstedts hem*. Finska Fornminnesföreningens Tidskrift 102. Helsingfors 1995.

Esineellisen kulttuurihistorian yliopistotasoinen tutkimus on Suomessa vähäistä. Siksi Christina Bäcksbackan väitöskirja, joka esitettiin Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan hyväksyttäväksi 20.5.1995, on taidehistorian laitoksen ensimmäisenä 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun kotiin ja irtaimistoon pohjautuvana tutkimuksena ilahduttava poikkeus, vaikkakin vara-amiraali Carl Olof Cronstedtin (3.10.1756–7.4.1820) perukirjan esineistön (922 numeroa) suhde niukkaankin säilyneeseen tai muuten dokumentoituihin esineistöön (269 esinetyyppiä) on tasapainoton.

Kirjoittajan primaarilähteinä ovat olleet vara-amiraali C.O. Cronstedtin 14.8.1820 laadittu perukirja sekä hänelle kuuluneet kirjoittajan tunnistamat esineet. Kuten kirjoittaja itse toteaa (s. 7), hänen väitöskirjansa (200 s.) merkitys on juuri esineistössä (111 s.): niiden tyyliissä, valmistajissa ja laadussa verrattuna muihin samanaikaisiin esineisiin ja niiden taidehistorialliseen merkitykseen. Samoin hänen johdannossa esittämänsä kysymyksenasettelu esineistön hankinnasta ja kodin sisustamisesta sekä vertaamisesta muihin samanaikaisiin sisustuksiin antaa kuvan kiinnostavasta tutkimuksesta.

Kirjoittaja mainitsee omalle tutkimukselleen rinnakkaisina tutkimuksina William Karlsonin (1940) ja Ingmar Hasselgrenin (1974) teokset, muttei mainitse sen sijaan esimerkiksi Sigurd Wallinin klassista tutkimusta *Grönsö, hemmet i stort uppländskt herrgårdshus* (Nordiska Museets handlingar 41, Stockholm 1952). Samoin kirjoittaja pyrkii vertaamaan C.O. Cronstedtin perukirjaa vuosien 1751–1842 rajoittuvaan kahteen Cronstedt-suvun ja seitsemään muuhun perukirjaan. Mainitsematta jää, miksi kirjoittaja ei ole verrannut C.O. Cronstedtin perukirjaa hänen vanhempiansa perukirjoihin (s. 27). Perukirjaotos on suoritettu sattumanvaraisesti ja osaksi toisen tutkijan yhteenvetoina (nootti 119, 198). Kirjoittajan olisi toivonut käyttäneen syvempää kriittisyyttä ja laajempaa otosta erityisesti 1800-luvun alun perukirjojen osalta. Myös perukirjalähteiden käyttö varsinaisessa tutkimuksessa on ylimalkaista eikä tarpeellista vertailua eri perukirjojen välillä suoriteta.

Koska väitöskirjan primaarilähteenä on ollut säilynyt esineistö, olisi toivonut katalogiosuudessa, joka käsittää puolet väitöskirjasta, loogisempaa, eksaktimpaa ja tieteellisempää otetta. Kirjoittaja on päätenyt ratkaisuun, jossa esineiden identifioimistiedot (valmistaja, valmistuspaikka ja -aika tai tyyli/ajojitus, materiaali) on upotettu sattumanvaraisesti ja vaikeasti löydettävästi esinettä kuvailevaan osaan. Esineiden tunnistamista vaikeuttaa myös se, ettei valmistajaleimoja ole ilmoitettu. Osa esineistöä (svårt att datera) on täysin ilman valmistaja- ja ajoitustietoja (nr 38, 41, 163–166, 199, 216–220, 222, 225–227, 259). Esimerkkejä uusimpien tieteellisten katalogien periaatteista kirjoittajalla on lähdekirjallisuuden perusteella ollut. Valokuvista on vaihdellen mainittu joko valokuvauja tai arkisto: molemmat tulee mainita.

Sukutaulu elinaikoinen olisi selkeyttänyt niin lukuja »Carl Olof Cronstedt. Hans släkt och karriär. Tavlör» kuin provenienssietojakin sekä joitain muita katalogissa epäselviksi jääviä tietoja. Erityisesti maalauksissa Cronstedt-suvun jäsenet jäävät ilman sukusiteiden selittämistä osaksi jokseenkin toisiinsa liittymättömiksi muotokuviksi. Väitöskirjan liiteosaan olisi toivonut hakemista avuttavan henkilöhakemiston.

Katalogiosuuden rakenteen ohella sen ongelmat liittyvät kulttuurihistoriallisen esineistön ja terminologian sekä lähdekirjallisuuden vähäiseen tuntemiseen. Kirjoittaja on tukeutunut useissa tapauksissa vanhentuneeseen kirjallisuuteen, mikä on aiheuttanut virheitä esineiden identifioimisessa.

Terminologian horjuvuus

Ruotsin kielessä kulttuurihistoriallisilla esineillä on vakiintunut terminologiansa, jonka avulla esinetyypit ja esineen osat voidaan ilmaista eksaktiksi ilman monisanaista kuvailua. Terminologia olisi voitu tarkistaa vaivattomasti esim. Britt Tunanderin teoksesta *Illustrerat antiklexikon* (Värnamo 1988).

Regence-tyylinen (nr 4) tai kustavilainen kirjoituslipasto (nr 23) ei ole *chiffonjé*. Huonekalutyypin nimi on ruotsiksi *skriv-* tai (*sned*)*klaffbyrå*. Chiffonjé on kapea ja korkea, useimmiten kaksiosainen kirjoituslipasto, joka tuli muotiin vasta empiren aikana (Henschen-Blomberg 1961, palstat 526–528). Pöydän (nr 5) jalvoja kutsutaan nimellä *gabrioleben*.

Sohvan (nr 12) jalkojen koristeesta *fleuronförsedda kuber* käytetään termiä *rosettanfang*. Ranskalaistyyllisiä kustavilaisia nojatuoleja (nr 13, 18) kutsutaan nimellä *chaise à la reine* tai *fauteuil à la reine*. Taburetti (nr 16) edustaa tyyppiä, jota luonnehditaan termillä *pliang* tai *ployant*.

Vaikka *lit au polonaise* (nr 17) onkin kielellisesti oikea, vuodetyypin virallinen termi on *lit à la polonaise*. Perukirjan maininta »1 st bred säng» ei kuitenkaan merkitse sitä, että vuode olisi nimenomaan lit à la polonaise. 1700-luvulla sohvamaiseen katossänkyyn (*himmelsäng*) yhdistettiin erilaisia verhorakennelmia, joiden perusteella vuoteet saivat nimensä. Cronstedtin sänky voi olla lit à la polonaise mutta yhtä hyvin myös *lit en canapé* eli *sparlakansäng*, jota käytettiin päivällä sohvana (esim. Henschen-Blomberg 1961, palstat 260, 659; Erik André, *Möbelstilarna*, Nordiska museet 1981, Uddevalla 1981, s. 139).

Kirjoittajan käyttämä nimitys *vippbord* kääntölevypöydästä (nr 35) pohjautunee joihinkin suomalaisten huutokauppaluetteloiden virhenimityksiin. Ruotsalainen tieteellinen kirjallisuus ei tunne sanaa *vippbord*. Pöytätyypin virallinen nimi on *fällbord* tai *vändbord* (engl. tilt-top-table). (Henschen-Blomberg 1962, palsta 1207). Pullolipastyyppi (nr 10, schatull) on *reseschatull* ja (nr 38, skrin) on ruotsiksi *brännvinsschatull*.

Kello (nr 42) on itse asiassa konsolikello (*konsolur*), josta ruotsin kielessä ajoittain käytetään termiä *biblioteksur*. Kello (nr 43, bronspendyl) on tyypiltään *cartelur*. Kelloista (nr 46, 48, 49, bordsur) käytetään nimitystä *bordspendyl*. Pendyl (nr 44) tarkoittaa kaikkia pintelikoneistoisia kelloja. Cronstedtin kello on *vägghendyl*.

Ljusskärm (nr 55) tarkoittaa vain kynttilävarjostinta, ei kynttelikköä, jossa on varjostin (ljusstake med skärm). Empirekynttelikköjen (nr 57) »bevingade kvinnofigurer» on voiton jumalatar Victoria, jonka esikuvana on ollut roomalainen pronsisiveistos (Jan von Gerber, *Förgyllda bronser under empiren*, Århus 1991, s. 38–39). Kynttelikköjen (nr 58) »antikiserande kvinnofigurer» ovat empirekandelaabereissa tyypilliset *karyatider*. Juomakannu (nr 63) on »silverstop» mutta tyypiltään *dryckeskanna*.

Esine nr 109 ei ole »ruukku» (kruka) vaan pullon jäähdytyskulho (*refraïchissoir à bouteille*) Qianlongin ajalta 1700-luvun puolivälin jälkeen (Esim. *Objets civils domestiques*, Paris 1984, s. 220–221, kuva 1127). Sen esikuvana ovat olleet Mariebergin ruukut (Hermarck 1946, värikuva VII; Britt Tunander, *Illustrerat Antiklexikon*, s. 312).

Tieteelliseen kielenkäyttöön eivät kuulu ilmaisut »Meissenporslin» (nr 123), »Berlinkopparna» (nr 125), »Wedgwoodosa» (nr 148) jne. Nimillä »två kylare» (nr 128) ja »två kylurnor» (nr 129) mainitut asiat ovat jälkiruoan jäähdytyskulhoja (*glacière*), joista jälkimmäisistä puuttuu kansi ja sisällä ollut jälkiruoan jäähdytysmalja (esim. *Objets civils domestiques*, Paris 1984, s. 110, kuvat 549–550). Nimellä »snäckskålar» (nr 132, 138) mainitut vadit ovat jälkiruokavateja (*kompottfat, compotier coquille*), hedelmäkorit (fyra genombrutna korgar med fat) nr 133 ovat oikealta nimeltään *fruktkorgar med fat*, mausteikko nr 134 ei ole »bordsuppsats» (pöytäkoriste) vaan *bordssyrut* tai *bordssurtout* (Esim. *Objets civils domestiques*, Paris 1984, s. 110, 113, 172–173, kuvat 549–550, 562).

Terminologian puutetta osoittaa myös »två glasflaskor» ja »glasflaska» (nr 157, 158), jotka ovat toalettipulloja (*flacons de toilette assortis*) tai »två buteljbrickor» (nr 160), joita puolestaan käytettiin sekä pullojen että karahvien alustoina (*dessous de carafe, dessous de bouteille*, esim. *Objets civils domestiques*, Paris 1984, s. 206). Toalettipullon (nr 157) korkissa (facettslipad propp) on *rosenlipning*.

Kellonperistä (nr 202) käytetään termiä *urkedja*. »Urnyckel» (nr 203) on kellonperien koriste, berlocki (*berlock*).

Tyylhistoriallinen epävarmuus

Tyylhistoriallista epävarmuutta osoittaa se, että viitatessaan Heinolan Kaupunginmuseon Empire-näyttelyyn (s. 36) kirjoittaja antaa ymmärtää, ettei suurin osa näyttelyn huonekaluista ollut empireä vaan biedermeieria. Häneltä on jäänyt kuitenkin huomaamatta, että biedermeier on saksalaisesta empirestä ja aikakaudesta Wienin kongressista 1815 porvarilliseen vallankumoukseen 1848 käytetty nimitys. Biedermeier on vain pelkistynyt, pehmentynyt ja porvarillinen muoto empirestä (Esim. Erik André, *Möbelstilarna*, Uddevalla 1981, s. 198; Lars Sjöberg, *Stolar, fätöljer & soffor under empiren*, Västerås 1991, s. 3). Laajasta uudemmasta saksankielisestä kirjallisuudesta mainittakoon *Biedermeiers Glück und Ende ... die gestörte Idylle 1815–1848* (München 1987) ja *Bürgersinn und Aufbegehren, Biedermeier und Vormärz in Wien 1815–1848* (Wien 1988).

Samaa tyylillistä horjuvuutta osoittaa lippaan (nr 1) määrittäminen myöhäisrenessanssiksi. Kysymys on barokkilippaasta. Se on valmistettu todennäköisesti Saksassa Egerissä, joka oli noin 1640–1730 reliefi-

koristeisten barokkihuonekalujen keskus. Suurin osa Skandinaviassa olevista tämän tyyppin reliefikoristeisista huonekaluista on Egeristä (Esim. Heinrich Kreisel, *Die Kunst des deutschen Möbel I. Von den Anfängen bis zum Hochbarok*, München 1968, s. 250, kuva 555).

Kirjoittaja vetoaa joissain identifioinneissaan perhetraditioon (nr 127, 141–142) asettamatta sitä lainkaan kyseenalaiseksi. Siihen perustuen hän on nimennyt posliiniseen pöytäkoristeeseen (*surttout, plat de ménage*) kuuluneet kaksi pienoisveistosta nimellä Flora ja Pallas Athena (po Athene) (141–142). Ei pariisilainen posliinitehdas La Courtille eikä muukaan uusklassismin ajan tehdas olisi erehtynyt valmistamaan veistosryhmää, jossa sekoitetaan roomalaiset ja kreikkalaiset jumalat: roomalaisen rakkauden jumalan Amorin (s. 44) ja samoin roomalaisen kevään jumalattaren Floran kanssa ei voi esiintyä kreikkalainen jumalatar Pallas Athene. Veistosryhmät olivat kertovia ja loogisia ja niiden esikuvat ovat joko roomalaisia, jolloin Pallas Athenen nimi tulisi olla Minerva, tai kreikkalaisia, jolloin Floran nimi tulisi olla Chloris. Tarkasteltaessa keskusveistosta (s. 44, bild 19) paljastuu, että veistosryhmä on todennäköisesti ollut vuodenaikojen (elämän) allegoria. Keskusveistoksessa ei ole Amor ja Psykye, vaan oikealla on perinteisesti kukin ja kukkakorein somistautunut kevään jumalatar Flora (kr. Chloris) ja vasemmalla viinirypäleihin sonnustautunut syksyn allegoria Baccus (kr. Dionysos). Jalustalla ollutta kolmatta veistosta ei näy, mutta harjalla seisoo (maa)äiti lapsensa kanssa. Veistos nr 141 on maanviljelyn jumalatar Ceres (kr. Demeter) kädessään hänelle tunnusomainen cornucopia ja veistos nr 142 on roomalainen kodin ja viisauden jumalatar Minerva (kr. Pallas Athene). Tähän pohjautuen veistoksille on annettu nimet Ceres ja Minerva Kustaa III:n aikaan -näyttelyn esineluettelossa (s. 194, not 186–187). (Esim. James Hall, *Dictionary of Subjects and Symbols in Art*. London 1974.)

Lähdekirjallisuuden käyttö ja identifioimisongelmat

Puuseppämestari Jonas Hultstenin (nr 8) toimintavuodet eivät ole 1773–1797. Hultsten hyväksyttiin mestariksi 1773, mutta hän kuoli kuoli 1794. Hänen leskensä jatkoi tosin toimintaa v:een 1798. Hultstenin toiminta-aika ilmoitetaan 1773–1794(1798) (Andrén 1973, s. 97).

Kirjoittaja olisi voinut tarkentaa kirjastotuolien (nr 15) ja ikkunatuolien (s. 35) problematiikkaa tutustumalla englantilaiseen kirjallisuuteen. Cronstedtin kokoelmaan kuuluvat tuolit (nr 15) ovat ns. seurustelutuoleja (*voyeuse, konversationsstol, conversation chair*), jotka tosin ovat lähellä kirjastotuoleja. Esim. John Gloag määrittelee tuolityypit teoksessaan *A Short Dictionary of Furniture* (London 1952, s. 254): »Conversation Chair. A single chair with a padded top rail ... The chairs allowed the ample skirts of gentlemen's coats to remain unrushed while they conversed.» Kirjasto- tai lukuoliin Gloag määrittelee seuraavasti (s. 428, 546): »Library Chair, see Reading Chair. A chair with broad arm-rests and an adjustable reading desk fitted to the yoke, so the reader could sit astride facing the back, resting his elbows on the arms.» Ikkunatuolien määritelmä sen sijaan (s. 718) on: »Window Seats (Window Stools) ... the window stool or French stool, ... a small, independent upholstered seat, with four or six legs and scrolled ends, sometimes with a low back, like a dwarf settee, designed for a recess.»

Kirjoituspöytä (nr 25) ei ole samaa tyyppiä kuin Georg Hauptin mestarityö, kuten kirjoittaja väittää (Ks. esim. Lagerqvist 1979, s. 50). Kirjoittajan mainitsema puuseppä D(iedric) Fick (1698–1764) ei ole voinut tehdä kustavilaisia huonekaluja, sillä hän toimi mestarina Tukholmassa 1726–64. Jos kirjoittaja tarkoittaa hänen poikaansa Carl Diedric Fickiä (1748–1806), joka toimi mestarina 1776–1806, ei kirjoituspöytä liene myöskään hänelle tyyppilinen, sillä häneltä tunnetaan vain yksi tämääntyyppinen kirjoituspöytä. Se myytiin 28.–31.10.1980 Bukowskin huutokaupassa Tukholmassa (Bukowski auktioner, Katalog 414, nr 517: luettelossa ilmoitettu virheellisesti, *sign. av C.D. Ficks änka* (c:a 1790). Andrén 1973, s. 82).

Vaikka sahakello (nr 45) on saksalainen keksintö, niitä valmistettiin myös Ruotsissa juuri empiren aikana. Cronstedtin kello voi olla myös ruotsalainen (esim. Britt Tunander, *Illustrerat antiklexikon*, s. 347).

Pöytäkellon (nr 48) ajoittaminen vuosiin 1790–1800 on perusteetonta. Tyyllillisesti kello jalustoineen on lähempänä 1800-luvun alun empireä. Robert & Courvoisierin (ei Courvoisier) tehdas toimi Genevessä 1790–1805 ja La Chaux-de-Fondissa (Neuchâtel) 1805–16, jonka jälkeen tehtaan nimenä oli Courvoisier & Co. Firma oli erikoistunut kellojen vientiin erityisesti Saksaan, Italiaan, Hollantiin, Belgiaan, Turkkiin ja Venäjälle. Kellokotelot tehtiin tehtaan ulkopuolella (Eugène Jaquet-Alfred Chapuis, *Technologue and History of the Swiss Watch*, Olten 1953, s. 135, 138, 166; *Collections du musée international d'horlogerie La Chaux-de-Fonds Suisse*, La Chaux-de-Fonds 1974, s. 70, 111, 115). *Docktrefot* (nr 89) on puolestaan hiiliastian pienoismalli, joita valmistettiin hopeasta esim. Englannissa 1700-luvun alussa (Hughes 1973, s. 70 kuva 88).

Lippaan (nr 110) tinapullot ei ole tarkoitettu suolalle vaan yksinomaan mausteille ja teelle. Kirjoittajan oletus, että suola olisi kuulunut tärkeimpiin kiinalaisiin tuontitavaroihin, on virheellinen. Suolaa ei tuotu Kiinasta Eurooppaan, koska sen tuonti Välimeren maista oli edullisempaa. Myöskin mausteiden osuus oli vähäistä, joskin monipuolista; sen sijaan tee oli merkittävä tuontitavara (Esim. Kjellberg 1974).

Ns. Ruotsinsalmen astiaston (nr 120–121) ajoitus on ollut ongelmallinen. Kirjoittaja on ajoittanut sen noin vuoteen 1792. Astiaston ajoitusta voidaan tarkastella myös Ruotsin Itä-Intian kauppaseuran laivojen purjehduksien mukaan, sillä laivojen purjehdusajat Kiinaan tunnetaan tarkoin. Jos tilaus lähetettiin Kiinaan mitalin julkistamisvuonna 1791, valmistusvuosi on aikaisintaan 1793 tai 1794. Tilaus olisi silloin lähetetty Göteborg–laivalla, jonka matka Göteborg–Kanton–Göteborg kesti 13.11.1791–12.6.1793, ja astiasto olisi tuotu Ruotsiin seuraavalla laivalla Drottningen Sophia Magdalenalla, jonka matka kesti 27.11.1792–25.7.1794. Jos tilaus on lähetetty Sophia Magdalenalla vuonna 1792, astiasto on valmistettu 1794 tai 1795 ja tuotu Ruotsiin Gustaf Adolfilla, jonka purjehdus kesti 16.11.1774–8.9.1796 (Esim. Kjellberg 1794, s. 182–183).

Esineiden periytyminen kannalta kiinnostavia olisi ollut ottaa katalogiin mukaan myös esineiden mukana olevat kirjoitetut tiedot. Esim. kuppikotelossa (nr 122) on useilla eri käsialoilla kirjoitettu paperilappu: *Min morfars General Lieutenanten Gab: Cronstedts res Kop: gifwen till mig Den 12. Sept: 1757. Adlerhielm; tillsändes Gabriel Anton Cronstedt. af AC. Jag Gabriel Anton Cronstedt sänker den åt min son Carl den 10 april 1879. då han fyllde 21 år.* Naisten hameen (fragment av klänning, nr 174) mukana on myös selventävä paperi: *Tillhört grefvinnan Dorothea Beata Dahlberg (16 28/1 70 – 17 3/12 12), dotter till – gift med Assessorn Samuel Svibelius, nob. Adlerberg till Håkerstad, Werder, Siggesta och Ströppstad, hwilkas dotter Maria Elisabeth Adlerberg blef gift med generallöjtnanten Gabriel Cronstedt.*

Meissenin posliinitehtaan valmistaman kahvikupin ja -vadin (nr 123) »relief, som imiterar korgflätning» on J.J. Kändlerin noin 1736 suunnittelema malli, jonka nimi on *Altozier-Muster*, ja koristelu tunnetaan nimellä *Deutsche Blumen*. Uudempi tutkimus ajoittaa Meissenin pisteleiman (Punktzeit) noin 1756 – noin 1780 (Esim. Otto Walcha, *Meissner Porzellan*, Dresden 1973, s. 497, leima 8; Waltraud Neuwirth, *Meissener Marken, Original, Imitation, Verfälschung, Fälschung*, Wien 1980, s. 75–79; Robert E. Röntgen, *Marks on German, Bohemian and Austrian Porcelain 1710 to the present*, Exton 1981, s. 204–205, leimat 1599–1612).

Berliinin Kuninkaallisen posliinitehtaan (Königliche Porzellan Manufaktur) kupit (nr 124) edustavat tehtaan *Antique Glatt* -mallia, jota valmistettiin noin 1783–1800 (Georg Lenz, *Berliner Porzellan I–II*, Berlin 1913, s. 48, Abb. 666–671, 673; Margrit Bauer, *Deutsches Porzellan des 18. Jahrhunderts*, Museum für Kunsthandwerk, Frankfurt am Main 1983, not 238–241). Vadin nr 125 on valmistanut Den Kongelige Porcelainsfabrik; kirjoittajan ilmaisu »i kungligt danskt porslin» ei ilmaise valmistajaa.

Kannun (nr 126) valmistaja on leiman mukaan posliinitehdas Darte Frères, rue de Charonne, Pariisi 1795–1800-luvun alku (Geneviève Le Duc et Henri Curtil, *Marques et signatures de la porcelaine Française*, Paris 1970, s. 122). Koska Beata Sofia Wrangel meni naimisiin vuonna 1794 eli vuotta ennen ennen Darte-veljesten tehtaan perustamista, kannu ei voi olla hänen myötäjäisiään ainakaan vuodelta 1794.

Gloucesterin herttuan lahjoittaman astiaston (nr 135–140) on valmistanut Coalport Porcelain Works, joka perustettiin Shropshireen noin 1795 ja toimii edelleen. Maalauskoristelun on tehnyt mitä todennäköisimmin Thomas Baxter Lontoossa. Koska Coalportin *Japan*-mallit mukailevat imari-posliinia, ei tätä maalauskoristelua voi kutsua japanilaiseksi. Gloucesterin herttuan William Frederickin (1776–1834) C.O. Cronstedtille lahjoittama astiasto vastaa esineistöltään (jäähdytysastia, simpukkakoristeinen jälkiruokavati, rombinmuotoinen vati ja lautaset) täysin Coalportille tyypillisiä astiastomuotoja vuosina 1800–10 (Geoffrey A. Godden, *Coalport and Coalbrookdale Porcelains*, London 1970, s. 42, 136, Plates 25, 31). Coalportin posliini on v:een 1805 useimmiten leimaamatonta kuten Cronstedtin astiasto (Geoffrey A. Godden, *Encyclopaedia of British Pottery and Porcelain Marks*, London 1964, s. 155).

Esineen nr 215 leimamerkinä IHG on virheellisesti tulkittu tarkoittavan Iserlohnissa työskennellyttä valuria Joahn Heinrich Gieseä. Häneltä ei kuitenkaan tunneta yhtään initiaalileimaa (Mechtild Wiswe, *Hausrat aus Kupfer und Messing*, München 1979, s. 137). Kirjoittaja ei ole ollut tarpeeksi kriittinen museoviraston kokoelmissa olevan esineistön (92001) luettelotietojen suhteen, joissa on useitakin puutteita.

Kirjoittaja ei kommentoi lainkaan Gabriel Cronstedtin muotokuvassa (nr 235) olevaa virheellistä elinai-kaa (11.4.1670–7.12.1757). Oikea elin aika on 2.5.1670–7.9.1757. Hedvig Juliana Jägerhorn af Spurilan (20.12.1720–22.4.1787) muotokuvan (nr 239) takana on niinkään virheellinen teksti: *Hedvig Juliana Jägerhorn, förmäld med Majoren vid Artelleriet Johan Gabriel Cronstedt, född 1720 juli 24, död 1787 mars 3*. Kirjoitus on jätetty pois katalogista. Anders Kocken originaalin mukaan tehdyn C.O. Cronstedtin akvarellimuotokuvan (nr 245) kohdalla viitataan K.K. Meinanderin teokseen (1931, s. 188), jossa akvarellia kuitenkin pidetään Kocken maalaamana. Kirjoittaja ei perustele väittämäänsä, joka kuitenkin on arkkitehti C.O. Cronstedtin kirjoittamana akvarellin takana: *Amiral CO Cronstedt målade på Sveaborg av amatör (antagl. kopia efter orig. av Kocke) 2.3.1944 C.O.C.* Uskoessaan taulujen ja miniatyyrien taustatekstit oikeiksi kirjoittaja erehtyy ilmoittamaan Hans Axel Cronstedtin (nr 243) elinajaksi 1760–1852; oikea elin aika on 31.5.1760–22.3.1851. (Tor Carpelan, *Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ättern I*, Helsingfors 1954, s. 243–244). Oldenburgin prinsessan, herttuatar Hedvig Elisabet Charlottan minia-

tyyrin (nr 244) ajoitus vuosiin 1775–89 olisi selvinnyt Alexander Roslinin 1775 maalaaman originaalin ja Leonard Örnbeckin elinajan (1736–89) avulla (Gunnar W. Lundberg, *Roslin, liv och verk*, Porträtt, Malmö 1957, kuva 117, kat. 383, s. 72).

Kokoelmaan kuuluvien alabasteriurnien (nr 264) kaltaiset italialaiset urnat 1700-luvun lopusta on julkaistu identifioivien tekstein teoksessa *The Ostankino Palace Museum* (Leningrad 1982, kuva luvun Skulptura Vasy jälkeen ja s. 181). Ostankinon koristevaaseissa on alabasterista tehdyt kahden toiseensa kiertyvän käärmeen muotoiset rivat.

Carl Olof Cronstedtin miniatyyrin (nr 241) kohdalla kirjoittaja on virheellisesti ilmoittanut, että näytteen *Herttoniemestä Ruoholahteen – Suomalaista keramiikkaa 1762–1873* monisteessa lukisi virheellisesti Wallborg. Näyttelyn konekirjoitusmonisteessa lukee – todellakin virheellisesti miniatyyrin taustaminiatyyrin maalaajan nimi, mutta ei kirjoittajan olettamassa muodossa Wallborg, vaan »Miniatyr av G. Wallberg (1758–1834)».

Kirjoittaja on käyttänyt Hedvig Charlotta Cronstedtin ja Hans Axel Cronstedtin miniatyyreissä (nr 242, 243) lähteenään K.K. Meinanderin teoksen *Porträtt i Finland före 1840-talet* (Helsingfors 1931) tietoja, jotka on kuitenkin tarkennettu vuonna 1967 (Knut Andersson, »Wallberg Hans Gustaf», *Svenskt konstnärsllexikon V*, Malmö 1967), s. 566: »(Hans) Gustaf Wallberg (1758–1834), överstelöjtnant ... Utförda av W. är uppenbarligen också tre miniatyrporträtt, av överste H.A. Cronstedt (signerat 1791), Hedvig Charlotta Cronstedt som barn och professor N.G. af Schultén (signerat 1801), som genom felläsning av signeringar eller påteckning tidigare tillskrivits en okänd konstnär Wallborg.»

Suullisiin tietoihin viitattaessa korrekti tapa on pyytää siihen lupa. Kirjoittajan nootti 354 on virheellinen, sillä se koskee vain esinettä nr 94, ei kaikkea posliinia. Kiinalaisen posliinin kohdalla kirjoittaja on erehtynyt muutamissa kohdin nojautuessaan vanhentuneeseen kirjallisuuteen. Ruotsin Itä-Intian kauppaseuran asiakirjoja ei poltettu jokaisen toimikauden jälkeen (s. 43). Asiakirjat oli määrätty poltettavaksi joka kolmas vuosi, mutta niin ei näytä systemaattisesti tapahtuneen. Asiakirjat esim. *Förullade ostindiska varor* ovat säilyneet katkelmallisina v:een 1774 ja sen jälkeen täydellisinä sekä *Återutförda ostindiska varor* täydellisinä v:sta 1738 (Esim. Kjellberg 1974). Tieteellisessä tekstissä ei enää käytetä kirjoittajan suosimaa harhaanjohtavaa termiä »ostindiskt porslin» vaan *exportporslin* (esim. Bo Gyllensvärd, *Porslinet från Kina*. Västerås 1990). Tuontiposliinin ajoitus ei ole yleensä vaikeaa, kuten kirjoittaja väittää. Sen sijaan Kiinaa varten valmistetun varsinaisen kiinalaisen posliinin ajoittaminen on ongelmallisempaa. Poiketen kirjoittajan kyttäytämästä vuosisata-ajoituksesta (nr 94–121) kiinalainen posliini ajoitetaan aina tieteellisesti tekstissä dynastian ja/tai keisarin nimen avulla, esim. Qing, Kangxi 1662–1722 (Esim. Rosemary E Scott, *Elegant Form and Harmonious Decoration*. Percival David Foundation of Chinese Art. London 1992).

Ns. jesuiittaporsliini ei ollut uusimman tutkimuksen mukaan yksiselitteisesti tarkoitettu kristittyjen propagandaksi Japaniin (s. 46). Uskonollisaiheisilla kuvilla koristeltujen astioiden merkitystä ei tunneta. Esim. Bo Gyllensvärd, *Porslinet från Kina* (s. 131): »Man vet fortvarande inte för vem dessa tallrikar, fat och koppar utfördes. Möjligen kan en del ha tillverkats för de kristna som vid 1700-talets första hälft fanns i Kina och Japan men sedan förbjöds. De flesta pjäserna torde dock ha gått i export till Europa.»

Tendenssinomaisuus

Paikoitellen kirjoittajan tendenssinomaisuus samoin kuin kulttuurihistorialliseen esineistöön perehtymättömyys osoittaa esineiden kuuluneen vara-amiraali Cronstedtille (k. 7.4.1820) johtaa virhearvioihin.

Kirjoittajan mukaan Cronstedtin arkiastiasto olisi ollut englantilaisen Davenport-tehtaan valmistama (s. 42, nr 143–146). Kirjoittaja ajoittaa leiman vuosiin 1795–1805, mikä ei voi pitää paikkaansa, sillä esineiden sininen kuparipainokoriste *Rustic Scenes* otettiin tehtaalla käyttöön vasta 1820-luvun alussa (Terence A. Lockett – Geoffrey A. Godden, *Davenport*, London 1989, s. 153). Astiaston materiaali ei ole myöskään ruotsiksi »fajans» vaan *flintgods* (engl. earthenware). Samaa Cronstedt-suvulle kuulunutta astiastoa ovat KM inv.no 92001:77–78.

Myös C.O. Cronstedtin Englannin laivastossa palveluun 1775–79 yhdistetty Wedgwoodin tehtaassa valmistettu rasia (s. 12, nr 148) on ajoitettu väärin. Rasian koristeaiheista *Sacrifice to Hymen* on John Flaxmanin suunnittelema 1777 tai 1778, mutta sen sijaan *Cupid in His Car Drawn by Lions* ei esiinny Wedgwoodin katalogeissa 1773–79. Aihe *Amorini at Play* ajoittuu noin v:een 1785, joten rasia on tehty tuolloin tai sen jälkeen, joten C.O. Cronstedt ei ole voinut hankkia sitä palvellessaan Englannin laivastossa 1775–79. (Robin Reilly – George Savage, *The Dictionary of Wedgwood*, Woodbridge 1980, s. 150; Robin Reilly, *Wedgwood I*, London 1989, s. 545 kuva 767, s. 628 kuva 945, värikuva C 137; sama, *Wedgwood II*, London 1989, s. 738 no 196.)

Kiinalainen muki (NM 6540:7, nr 117), joka on hankittu Kansallismuseon Antellin kokoelmiin 1914 antiikkikauppias Walter Sjöbergiltä, ei ole kuulunut eikä tilattu C.O. Cronstedtille vaan tuntemattomalle henkilölle nimeltä Petter Petrejus (Heikki Hyvönen, *Kiinalaista posliinia*, Forssa 1986, s. 213, kuva 396).

Myöskään luuttu (nr 234) ei ole kuulunut C.O. Cronstedtille. Kysymys on kahdesta Anders Grönbergin valmistamasta luutusta. Kansallismuseoon vuonna 1900 lahjoitettu luuttu (KM 3912) on signeerauksen mukaan valmistettu 1794 eikä ole missään tapauksessa Marta Hirnin (1948, s. 65) julkaisema luuttu, joka on valmistettu 1793 ja joka on ollut Hirnin kuvatekstin mukaan vuonna 1948 yksityisomistuksessa Ruotsissa: »Luta tillverkad år 1793 av Anders Grönberg på Sveaborg. Lutan har tillhört Carl Olof Cronstedt. Privatägo. Sverige.» Molempia luuttuja on sivuttu myös artikkelissa Heikki Hyvönen, »Mästare Henrik Blomqvist och hans lärlingar» (*Musikliv i Borgå*. Borgå museiförenings publikationer nr 4. Borgå 1990), s. 142: »På Sveaborg arbetade åtminstone en lutbyggare, Anders Grönberg (FNM 3912 luta från år 1794), som år 1793 hade byggt den luta som amiral C.O. Cronstedt enligt traditionen trakterade medan ryssarna belägrade Sveaborg år 1808.»

Tendenssinomaisuus korostuu pyrkimyksessä todistaa vanukasvuoka (nr 149) ja keramiikkapullo (nr 150) Cronstedtin omistaneen Herttoniemen keramiikkatehtaan valmisteiksi. Vanukasvuoaan signeeraukseen pohjautuva perustelu on hatara (s. 42, nootti 189). Välttämään liittyvässä nootissa viitataan vain Rörstrandia, Mariebergia ja Höganäsia käsittelevään kirjallisuuteen, joka ei kata kaikkea ruotsalaista saati suomalaista keramiikkatuotantoa. Ruotsin tehtaista puuttuvat vaikkapa Stralsund (1757–90), Pältsjö-Växjö (1759–79), Sölvesborg (1773–98), Vänge-Gustafsberg (1755–1825), Ulfunda (noin 1792–1823) (esim. Helena Dahlbäck Lutteman, *Svenskt porslin*, Västerås 1980) sekä suurin osa uudempaa suomalaista keramiikkatutkimusta (esim. Marja Pehkonen, »Herttoniemen saviastia- ja kaakelitehdas», *Narinkka* 1981, Helsinki 1982; Jacob Seela, »En åboländsk lergodsmanufaktur», *Budkavlen* 1982; Jacob Seela, »Svensk-österbottniska fajansfabriker», *Svenska Österbottens historia* IV, Vasa 1983; Heikki Hyvönen, »Nuutajärven fajanssitehdas», *Suomen Museo* 1984; sama, »Oulun fajanssitehdasosakeyhtiö 1853–1871», *Faravid* 8/1984; sama, »Isojoen Myllykosken keramiikkatehdas», *Suomen Museo* 1986; sama, »Suotniemi – Suomen ensimmäinen fajanssitehdas», *Heinolan Kaupunginmuseon julkaisuja* 2, Lahti 1993; Jacob Seela, »Manufakturkavel från Åbo», Aboa 1989–1990; Heikki Hyvönen, »Kolme keramiikkatehdasta läntisellä Uudellamaalla», *Suomen Museo* 1993; sama, »Jacob Fredrik Lagerwall – unohdettu sotilas, tehtailija, näytelmäkirjailija ja suomenkielisyysmies», *Suomen Museo* 1994).

Vuonna 1762 privilegion saaneen ja henkikirjojen mukaan viimeistään 1767 toimintansa aloittaneen Herttoniemen keramiikkatehtaan toiminnan selvittämiseksi kirjoittaja olisi voinut käyttää perusteellisemmin alkuperäislähteitä. C.O. Cronstedt omisti tehtaan kahdesti 1793–99 ja 1813–20. Kirjoittaja ei tunne Marja Pehkosen artikkelia »Herttoniemen saviastia- ja kaakelitehdas» (*Narinkka* 1981, Helsinki 1982, s. 72), jossa mainitaan Herttoniemen tehtaan tuhoutuminen Suomen sodan aikana 1808–09 ja sen uudelleen rakentaminen 1815. Vuonna 1820 laadittu perukirja mainitsee eli todista tehtaan jatkuvaa toimintaa 1800-luvun alussa (s. 42), sillä manufaktuurijohtokunnan normaalin käytännön mukaan tehtaan tuli olla toiminnassa privilegiopäätöksen antamisesta (1813) kahden vuoden kuluttua eli viimeistään 1815.

Tehtaan toiminnan päätyminen puolestaan käy ilmi sekä manufaktuurijohtokunnan (KA) että Helsingin maistraatin pöytäkirjoista (HMA). Tehdas mainitaan manufaktuurijohtokunnan vuosikertomuksissa kaakelitehtaana vielä 1845, jolloin sen vuokraajana neljä vuotta toiminut kaakeliuunimestari Erland Lagerström (1815–70) haki oikeutta asettua ammattikuntamestarina Helsinkiin (23.4.1845 § 2). Hän sai ammatinharjoittamis- ja porvarioikeuden 3.11.1845 (Helsingin historiatoimikunta, väestötilasto, käsityö 1846–83, Ha 31, HMA). Henkikirjojen ja manufaktuurijohtokunnan mukaan tehdas ei toiminut enää seuraavana vuonna (Marja Pehkonen, »Herttoniemen saviastia- ja kaakelitehdas», *Narinkka* 1981; Hyvönen 1983, s. 144, 262).

Kirjoittajan väite, että ruotsalainen keramiikkatuotanto olisi tutkittu niin perusteellisesti (s. 42), että kaikki leimat tunnettaisiin, ei myöskään pidä paikkaansa. Ruotsalainen keramiikkateollisuus on kyllä tutkittu ja teollisuuden palveluksessa olleiden työntekijöiden leimat tulkittu sängen perusteellisesti, mutta käsityöläissavenlajamestarien leimoista ei ole olemassa kokonaistutkimusta. Cronstedtin kokoelmaan kuuluvan vuoa leima on tyyppiä, jota käytettiin sekä Ruotsissa että Suomessa.

Viimeisenä perustelunaan kirjoittaja esittää vuoa punasavimassan ja tehdasleiman puuttumisen (s. 42). Punasavi oli kuitenkin sekä ruotsalaisten että suomalaisten käsityöläismestareiden sekä useiden tehtaiden käyttämä materiaali. Samoin useat tehtaat ovat valmistaneet leimatonta keramiikkaa, mutta toisaalta leimattomissa tehdastuotteissa ei Ruotsissa eikä Suomessa ole myöskään savenvalajan merkkiä, kuten Cronstedtin vuoaassa on.

Siinä tapauksessa, että esineessä on vain savenvalajan nimikirjainleima (tässä *EGFs 60*) ilman varsinaista tehdasleimaa, esine on valmistettu ammattikuntamestarin verstaassa – ei tehtaassa. Leima on samaa tyyppiä kuin turkulaisen savenvalajan Troel Petterssonin tai tuntemattoman mestarin leima MBW vuodelta 1803 (Hyvönen 1983, s. 110). Vuoka edustaa englantilaista esinetyyppeä, jota valmistettiin yleisesti eri tehtailla 1800-luvulla: esim. Rörstrand 1800-luvun alussa, Norrtälje kakelfabrik 1800-luvun puolivälistä 1890-luvulle (Helena Dahlbäck Lutteman, *Svenskt porslin*, s. 121; Gunnar Lindqvist, *Krutor och fat*, Borås 1981, s. 67).

Kirjoittaja viittaa (s. 42) perukirjassa mainittuihin kolmeen dreijaan (BuNr 799), mutta häneltä on jäänyt

huomaamatta se, että Herttoniemen museossa (inv.no 500–502) on kaakelimuotteja (BuNr 793: »75 st gamla Kakel formar»), joiden mukaan nykyisin Sederholmin taloon pystytetty Uppbyn kartanon kaakeliuuni (HKM XLVI:99) on valmistettu. Vanukasvuoaan (nr 149) siro reliefikoristelu poikkeaa siinä määrin Uppbyn kaakeliuunin kömpelöstä reliefikoristeesta, ettei niitä ole voitu tehdä samassa tehtaassa.

Kansallismuseon kokoelmiin kuuluva keramiikkapullo (nr 150) ei myöskään ole Herttoniemen keramiikkatehtaan tuotantoa, sillä pullossa on suolalasisus, jota Suomessa ei ole käytetty kuin poikkeustapauksissa vasta 1900-luvulla ja Herttoniemen tehdas suljettiin viimeistään 1846. Mitään mainintaa siitä, että pullo olisi ostettu kokoelmiin Herttoniemen tuotteena (s. 41), ei myöskään Kansallismuseon luettelotiedoissa ole. Pullo on saksalaista valmistetta 1700-luvulta.

Nootit ja lähteet

Tieteellisen teoksen lähteet jaetaan painamattomiin lähteisiin, painettuihin lähteisiin ja kirjallisuuteen. Teoksen »otryckta källor» on pelkästään arkistoluettelo, josta puuttuu varsinainen lähdeaineisto, yksilöidysti nimetyt käytetyt asiakirjat. Painettuja lähteitä kirjoittaja ei eritelte.

Kirjoittaja viittaa nooteissaan huomattavan usein teoksiin ja artikkeleihin, joita hän ei ole kuitenkaan hyväksynyt kirjallisuusluettelonsa (kirjoitusasu kirjoittajan): esim. *Svenska slott och herresäter* 1966–71; *Herrgårdar i Finland I–III* (nootti 7); Nilsson 1974 (nootti 10); Wallin 1936 (11); Groth 1993 (13a); *Karl Johan, Konst inredningar och teknik i empirens Sverige* 1991 (13c); *Empire* 1994 (13b, 155); Tandefelt 1936; *Gustaf III:s tid. Svenskund* 1990 (34); Nicander 1937 (97); Nikula 1977 (131); Sjöberg, Sjöberg, Nilsson 1993 (137); Stavenow-Hidemark 1990 (140); Hyvönen 1994 (156, 147); Sidenbladh 1947 (162); Rissanen 1976 (198); Hyvönen 1985 (207); Hyvönen 1992 (298, 301); *Svenskt konstnärslexikon I* 1952 (448).

Noottien asiayhteyttä on ajoittain mahdoton ymmärtää. Esim. kirjoittaessaan Rörstrandin fajanssitehtaan tuotannosta noin 1800 kirjoittajan nootti 187 (Fagerström 1983, s. 131) käsittelee hopeisia empirekannuja, joiden yhteyttä piiposliinisiin vanukasvuokiin ei voi ymmärtää.

Kirjoittaja ei ole myöskään tuntenut eri esinealojen viimeisimpiä tutkimuksia, minkä vuoksi osa kirjallisuudesta on siinä määrin vanhentunutta, ettei sitä voi käyttää tieteellisessä julkaisussa ilman tarkkaa lähdekritiikkiä.

Kirjoittajan lähdekäytäntö on erityisen horjuva ja epälooginen esineluettelon kohdissa »Publicerad» ja »Utställd». Kuvaavaa on, että kirjoittaja on jättänyt ottamatta huomioon useita tuntemiaan julkaisuja ja näyttelyitä joidenkin esineiden kohdalla. Myös viittaus näyttelyihin ja julkaisuihin on paikoitellen epätieteellinen. Koska *Heinolan Kaupunginmuseon julkaisuja* no 1 koostuu useiden eri kirjoittajien artikkeleista, joiden nimet näkyvät sekä sisällysluettelosta että varsinaisesta tekstistä, lähteen tulisi olla: Heikki Hyvönen och Kari-Paavo Kokki, *Föremålskatalog. Den tredje Gustafs dagar*. Heinola Stadsmuseums publikationer nr 1. Lahti 1992. Kustaa III:n aikaan -näyttelyssä olleista esineistä kirjoittaja viittaa vain muutamaaan (nr 12, 13, 16, 141, 142, 179), mutta ei kaikkiin näytteillä olleisiin esineisiin (nr 14, 29, 32, 112, 194, 231, 232, 246).

Kirjoittaja on jättänyt katalogissaan mainitsematta myös Kansallismuseossa 1986 järjestetyssä näyttelyssä Kiinalaista posliinia olleet esineet (nr 92–102, 112, 116, 117, 120–121), jotka on julkaistu kirjoittajan tuntemassa teoksessa Heikki Hyvönen, *Kiinalaista posliinia Suomessa*, Forssa 1986. Mainittu teos ei ole myöskään s.a., kuten kirjallisuusluettelossa ja nooteissa (nootit 362, 363, 365) annetaan ymmärtää. Samoin kirjoittaja on nootin 207 perusteella tuntenut, mutta jättänyt katalogissaan ja kirjallisuudessaan mainitsematta artikkelin Heikki Hyvönen, »Itäintialainen vaakunaposliini Suomessa» (*Suomen Museo* 1985), jossa on julkaistu katalogin nrot 96–102.

Sama huolimattomuus näkyy myös luettelo-osan provenienssitiedoissa: esim. nr 3 NM 70016:1 po 70116:1; nr 112 NM 993001:65, 66 po 92001:65, 66; nr 174 NM 92001:23 po 92001:123. Lukijalle jäävät epäselväksi myös provenienssitietojen merkinnät »arv inom äldre grenen av släkten» ja »arv inom yngre grenen av släkten».

Helsingin yliopiston tutkimusassistentti Jaana Venkula sanoo lähteiden käytöstä haastattelussaan Ottaa tietovarasa kiinni! (Iltalehti 9.9.1995, s. 28): »Tutkijan on ilmaistava äärettömän tarkasti kaikki käyttämänsä lähteet... Jos tutkija ei kerro tietolähdettä, hän ei ole luotettava. Se on merkki ammattitaidon puutteesta; joko vilpillisyydestä tai siitä, että hän ei yksinkertaisesti tiedä, mitä tutkijan ammattitaito vaatii eikä tunne alaa tarpeeksi hyvin.»

Väitöskirja itseisarvona?

Kiinnostavalta vaikuttavan luvun »Forskningsuppgifter, problemställning och forskningssituation» jälkeen paljastuu, ettei väitöskirjassa varsinaisesti ole tutkimusmetodia eikä ongelmanasettelua. Se on yritys jäljit-

tää vara-amiraali C.O. Cronstedtille kuulunutta irtaimistoa ja kuvailla sattumanvaraisesti säilyneitä esineitä. Väitöskirjan (200 s.) eri osien laajuus kuvaa niukaksi jäänyttä tutkimustulosta. Katalogiosuus värikuvaliitteineen kattaa runsaat puolet (111 s.) teoksesta. Sisällysluettelon, esipuheen, johdannon ja taustan osuuden suhde (29 s.) on tarpeettoman laaja katalogiosuuteen pohjautuvaan varsinaiseen ja suppeaksi jääneeseen tutkimusosaan (31 s.). Yhden kolmanneksen muodostaa nimiösvujen, noottien, lähteiden, summaryn ja liitteiden osuus (29 s.). Säilynyt esineistö ja lakooninen perukirja eivät riitä C.O. Cronstedtin kodin rekonstruktion aineiksi.

Väitöskirjan ohjaajan vastuuna lienee ollut rakenteen, ongelmanasettelun ja tutkimusmetodin, aineiston riittävyyden (tässä tapauksessa katalogitietojen), asiasisällön ja sen oikeellisuuden sekä nootitus- ja lähdeaineistomenettelyn hyväksyminen. Esitarkastajien tehtävänä lienee ensisijaisesti ollut kiinnittää huomiota väitöskirjan tasoon: aineiston laajuuteen, tutkimusmetodiin, asiatietojen paikkansapitävyyteen, lähdekriittikkiin ja asiavirheisiin sekä tieteelliseltä tutkimukselta vaadittavaan huolellisuuteen ja johdonmukaisuuteen.

Väittelijä vastaa kuitenkin tutkimuksestaan ja ennen kaikkea sen rehellisyydestä, ensisijaisesti asiavirheistä, lähdeviitteiden ja nootituksen yhtäläisyydestä, lähdeluettelon yksityiskohdista samoin kuin katalogitietojen paikkansapitävyydestä.

Väitöskirja osoittaa vääjäämättömän valitettavasti, kuinka vähäistä esineellisen kulttuurihistorian yliopistotutentemus on.

Heikki Hyvönen